

Tehokkuutta tarkoituksen- mukaisuuden kustannuksella?

Juhana Venäläinen

Opiskelijavalinnan uudistaminen on ollut Suomessa yksi korkeakoulupoliittisen ohjauksen kohde, joka on tuottanut yliopistokentälle jatkuvaa turbulenssia. Prosessin viimeisin vaihe käynnistyi vuonna 2018 osana Juha Sipilän hallituksen ohjelmaa, jossa valintakokeiden uudistaminen määriteltiin keinoksi nopeuttaa siirtymistä työelämään. Päälinjat oli toki peritty jo edeltäjiltä: myös vuonna 2014 aloitetun uudistuskierroksen tavoitteina oli alentaa korkeakouluopintojen aloittamisikää sekä kohentaa työllisyysastetta. Nyt koronavuosina läpi viedyssä uudistuksessa keinovalikoiman kärkeen nostettiin todistusvalinnan laajentaminen. Korkeakoulut ohjattiin valitsemaan vähintään puolet opiskelijoista ylioppilaskokeen arvosanojen perusteella ja valtakunnallisia pisteytystaulukoita käyttäen.

Todistusvalinnan korostamista on perusteltu sekä valinnan tehokkuudella että sen tuottamalla oikeudenmukaisuudella: sillä, että myös nuorista hakijoista yhä useampi saisi edes jonkin korkeakoulu- paikan. Valintauudistuksen vaikutuksia opetus- ja kulttuuriministeriön toimeksiannosta selvittäneen Valtion taloudellisen tutkimuslaitos VATT:n sekä Työn ja talouden tutkimus LABORE:n raportin mukaan uudistus onkin tässä suhteessa onnistunut. Tuoreiden ylioppilaiden osuus opiskelupaikan saaneista on kasvanut – samoin hakijoiden listaama hakukohteiden määrä, mikä osaltaan lisää opiskelupaikan saamisen todennäköisyyttä.

Aloituspaikkojen jakamisen tehokkuus ei silti takaa opiskelun tehokkuutta tai tarkoituksen- mukaisuutta. Jo pelkästään rahoitusindikaattorien vuoksi – opiskelijoiden hyvinvoinnista tai sivisty- misestä puhumattakaan – korkeakoulujen on oltava kiinnostuneita siitä, että paikan vastaanottaneet myös kiinnittyvät opintoihinsa ja etenevät niissä. Valintauudistuksen seurantaraportista käy kuitenkin ilmi, että uudistuksen myötä aiempaa useampi pyrkii muualle jo heti valintaa seuraavana vuonna.

Todistusvalinta voi siis olla yhdellä tapaa tehokas mutta samalla ajaa entistä useammin hakijoita tilanteisiin, joissa koulutuksen sisältö ei kohtaa heidän toiveitaan tai taipumuksiaan. Riski korostuu kulttuurintutkimuksen kaltaisilla generalistialoilla, jotka eivät yleensä ole hakijoille tuttuja aiemmalta koulupolulta tai muun elämäkokemuksen pohjalta. Siinä missä valintakoe antaa ainakin alustavan mielikuvan tieteenalalle olennaisista näkökulmista, ilman valintakoetta valituksi tulleelle opintojen sisältö ja tyyli on joskus yllätys.

Julkisessa keskustelussa on ihmetelty ja moitittu erityisesti todistusvalinnan pisteytystaulukoita, joissa ylioppilaskokeen yksittäisiä arvosanoja painotetaan oppiaineiden lukiossa tarjottavan oppimäärän laajuuden perusteella. Tämä tarkoittaa käytännössä, että esimerkiksi kulttuurintutkimuksen opintoihin hakeva ylioppilas saa pitkän matematiikan magnalla paremmat pisteet kuin filosofian, yhteiskuntaopin tai lyhyen kielen laudaturilla.

Valintataulukoiden kritiikkiä on myös topputeltu ja korostettu, että ilman matematiikkaa ja laudaturejakin voi tulla valituksi. Toki voi, mutta tämä ei tee tyhjäksi sitä opinto-ohjaajien tunnistamaa huolta, että valintataulukoiden häikäisemä lukiolainen saattaa yhä useammin mieltää lukion pikemminkin tulevien korkeakouluvalintojen optimointipelinä kuin yleissivistävänä koulutuksena itsessään. Tällöin todistusvalinta muuttuu hakijoiden sopivuuden arvioinnin mittarista koulutuspoliittiseksi instrumentiksi, joka näennäisen objektiivisuutensa varjosta määrittää lukio-opintojen sisältöjä.

Sekä kriittisten että malttia peräänkuuluttavien puheenvuorojen kiertyminen valintataulukoiden ympärille on uudistuksen valtdynamiikan kannalta kuvaavaa. Valintauudistus on kriittiseen diskurssi-analyysiin herkistyneelle kulttuurintutkijalle herkullinen esimerkki poliittisesta prosessista, jossa ideologiset jännitteet on häivytetty yhtäältä hallinnollis-tekniisten yksityiskohtien paljouteen sekä toisaalta ”tehokkuuden” ja ”oikeudenmukaisuuden” kaltaisiin monitulkintaisiin arvokäsitteisiin.

Todistusvalinnan laajentaminen ei ole kaikilla aloilla ongelmaton, vaikka pisteytystaulukoiden painotuksia uudistuksen seuraavalla kierroksella saataisiin korjattua. Alakohtaisten toiveiden huomiointi saattaa myös olla sovittamattomassa ristiriidassa uudistuksen muiden tavoitteiden kanssa. VATT:n ja LABORE:n tutkijaryhmä huomauttaa, kuinka opiskelijavalintamekanismeja valittaessa ”tasapainotellaan mekanismin tehokkuuden ja korkeakoulujen spesifien preferenssien kunnioittamisen välillä” (Karhunen ym. 2022, 5). Näitä ”spesifejä preferenssejä” voisi toisaalta kutsua sellaiseksi tieteen autonomiaksi taikka kriittiseksi järjenkäytöksi, jota yliopistojen kuuluukin opiskelijoita valitessaan harjoittaa.

LÄHTEET

Karhunen, Hannu, Pekkarinen, Tuomas, Suhonen, Tuomo & Virkola, Tuomo (2022) *Opiskelijavalintauudistuksen seuranta-tutkimuksen loppuraportti*. VATT Muistio 67. Helsinki: VATT.